

Прокопенко В.Ю., Дубина М.В.

КРЕДИТНА ІНФРАСТРУКТУРА: ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ

У статті запропоновано концептуальний підхід до дослідження сутності категорії „кредитна інфраструктура”. Визначено, з урахуванням аналізу існуючих у науковій літературі підходів до трактування цієї дефініції, що її тлумачення повністю залежить від особливостей функціонування та специфіки кредитного об’єкта, який досліджується.

Ключові слова: кредит, кредитна система, кредитний ринок, кредитна інфраструктура, інфраструктура, фінансово-кредитна інфраструктура.

Постановка проблеми. Кредитний ринок є важливою ланкою функціонування національного господарства країни, оскільки забезпечує фінансовими ресурсами тих економічних суб’єктів, які мають в них потребу, що сприяє їх подальшому розвитку. Важко уявити існування суспільства без розвитку кредитних відносин, що обумовлюється об’єктивним існуванням завжди тих осіб, у яких є потреба у коштах в певний момент часу, але які їх не мають, і тих, що мають їх надлишок. У сучасних умовах кредитні відносини виникають, як правило, у процесі взаємодії між фінансовими посередниками (банківськими, небанківськими кредитними установами) та юридичними, фізичними особами, що обумовлює необхідність створення таких передумов їх розвитку, які б сприяли формуванню цивілізованих правил надання кредитних ресурсів, оскільки цей вид діяльності є досить ризикованим.

Проте, як свідчать наукові дослідження, розвиток кредитних відносин залежить не лише від учасників між якими вони виникають, тобто кредиторів та позичальників. Досить помітну роль у їх взаємодії відіграють інфраструктурні елементи кредитного ринку, які загалом формують передумови для його ефективного розвитку. Такі суб’єкти виникли об’єктивно у процесі еволюційного розвитку кредитних взаємовідносин і на сьогодні відіграють важливу роль у функціонуванні фінансових посередників. Основною функцією таких суб’єктів є забезпечення належного виконання своїх зобов’язань учасниками кредитних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження сутності категорії „кредитна інфраструктура” зустрічається в багатьох наукових працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, до числа яких можна віднести таких як: І. М. Бойчик, С. В. Глушенко, О. Є. Гудзь, М. Є. Коваленко, С. П. Сонько, Ю. В. Топчій, С. І. Ходакевич та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, на сьогодні у науковій літературі відсутні достатньо ґрунтовні роботи щодо вивчення особливостей функціонування елементів кредитної інфраструктури. Не до кінця визначено сутність категорії „кредитна інфраструктура”. У межах

наукових робіт існують досить відмінні погляди щодо трактування вказаної дефініції. Все це обумовлює необхідність проведення додаткових досліджень з метою визначення сутності та змісту кредитної інфраструктури.

Мета статті. Метою статті є визначення сутності економічної категорії „кредитна інфраструктура”.

Виклад основного матеріалу. Насамперед логічним етапом визначення сутності категорії „кредитна інфраструктура” є аналіз наукових підходів до дефініції „інфраструктура”, яка за своїм змістом також є складним поняттям, якому притаманні риси міждисциплінарності. З урахуванням цього розглянемо існуючі концепції його трактування. У таблиці 1 наведено деякі найбільш поширені у науковій літературі визначення терміну „інфраструктура”.

З огляду на означені концепції щодо трактування категорії „інфраструктура”, у межах даної статті під цим поняттям будемо розглядати наступне: інфраструктура – складна, динамічна система, елементи якої мають спільну мету діяльності, яка полягає у формуванні та реалізації заходів, спрямованих на створення умов функціонування певного явища, об’єкта, процесу, тобто сприяння розвитку іншої системи.

Таким чином, сутність інфраструктури у нашому розумінні зводиться до забезпечення достатніх умов для нормального, ефективного та якісного функціонування і розвитку певної системи. При розгляді кредитної інфраструктури, на наше переконання, досить важливою складовою визначення її сутності є ідентифікація об’єкта, розвиток якого вона повинна забезпечувати. Разом з тим, у науковій літературі немає однозначності у поглядах науковців щодо визначення об’єкта кредитної інфраструктури. З урахуванням цього проаналізуємо наявні трактування означеної категорії, сутність якої досить часто вивчається у межах теоретичних та методичних засад функціонування інших економічних категорій.

Зокрема, С. І. Ходакевич при дослідженні сутності банківської інфраструктури відзначає, що „елементи банківської інфраструктури створюються у відповідності з різними завданнями”, серед яких автор виділяє „організації, що допомагають учасникам ринку в пошуку необхідного продукту та послуги з найкращими умовами (рейтингові агентства, кредитні брокери); організації, що знижують ризики і оптимізують діяльність банків (бюро кредитних історій, колекторські агентства, фірми, що здійснюють технологічні новачі і технічне обслуговування кредитних організацій, рейтингові агентства, страхові компанії) [14, с. 136].

© Прокопенко Валерія Юрївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри соціально-економічних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків, luluz@ukr.net

Дубина Максим Вікторович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Чернігівського національного технологічного університету, м. Чернігів, maksim-22@yandex.ru

Підходи до визначення сутності категорії „інфраструктура”

№ п.п.	Визначення	Автор, джерело
1	Інфраструктура як складова економіки являє собою сукупність суб'єктів господарювання і специфічних акумульованих на певній території об'єктів загально-економічного призначення, які задовольняють матеріальні, духовні і соціальні потреби людини шляхом надання усього комплексу послуг з метою створення загальних умов для ефективного функціонування процесу суспільного відтворення і нормальної життєдіяльності людини.	Сонько С.П., [9, с. 88]
3	Інфраструктура є обов'язковим компонентом будь-якої цілісної економічної системи. При цьому найістотнішою її ознакою є її роль у створенні загальних передумов відтворювального процесу, загальних умов зростання суспільного виробництва й прогресу. Розгляд виробничих відносин з погляду відносин власності в найзагальнішому вигляді дає уявлення про економічну природу інфраструктури. З погляду матеріально-речовинного змісту інфраструктура відображає продуктивні сили, а з погляду суспільної форми – виробничі відносини.	Тімарцев О.Ю. [11, с. 62-63]
6	Інфраструктура є сектором економіки загального призначення, тобто її елементи можуть в рівній мірі використовуватись всіма суб'єктами ринкових відносин: від підприємств малого бізнесу до транснаціональних корпорацій будь-якої галузевої приналежності і виду діяльності, а також державних інституцій.	Бойчик І.М. [1, с. 37]
9	Інфраструктура – сукупність галузей та видів діяльності, що обслуговують як виробничу, так і невиробничу сфери економіки (транспорт, зв'язок, комунальне господарство, загальна і професійна освіта, охорона здоров'я тощо).	Економічна енциклопедія [4]
10	Інфраструктуру можна розглядати як сукупність елементів, які забезпечують безперебійне функціонування взаємозв'язків об'єктів і суб'єктів даної системи. З цього визначення випливає, що інфраструктура як певна підсистема в іншій системі покликана забезпечити діяльність взаємозв'язків між елементами власне системи, до яких належать її об'єкти і суб'єкти, та певним чином регулювати, впорядковуючи взаємодію всіх елементів.	Коваленко М.Є. [8, с. 303]

Джерело: складено автором

Тобто, автор зводить сутність банківської інфраструктури, насамперед, до ідентифікації інститутів, що сприяють розвитку кредитних відносин, акцентуючи увагу, у першу чергу, на кредитних операціях комерційних банків. Така позиція, на наш погляд, не є доцільною, оскільки при розгляді банківської інфраструктури як окремої системи, логічно припустити, що її компонентний склад буде доповнений інститутами, що сприяють розвитку не лише кредитних відносин, але також створюють умови для реалізації інвестиційних, депозитних продуктів банківських установ, формують передумови для підвищення рівня обслуговування через забезпечення високої якості надання розрахунково-касових операцій тощо.

Ю. В. Топчій зазначає, що термін „інфраструктура кредитного ринку” вітчизняними дослідниками не використовується. Автор під інфраструктурою кредитного ринку розглядає комплекс кредитно-фінансових інститутів, які забезпечують його функціонування. Інфраструктура кредитного ринку є ланкою, що зв'язує кредиторів і позичальників [12, с. 47]. Тобто, автор дотримується позиції, що основними елементами кредитної інфраструктури є, у першу чергу, фінансові посередники, зокрема банківські та парабанківські установи. Однак, не до кінця зрозумілою залишається позиція вченого щодо ролі інших інституцій, які надають послуги означеним установам у процесі реалізації ними кредитних операцій на фінансовому ринку країни.

У контексті дослідження різнобічних аспектів забезпечення аграрної галузі України фінансовими ресурсами О. Я. Стойко досліджує питання розвитку кредитної інфраструктури означеної галузі національ-

ного господарства і зазначає „в умовах постійної нестачі кредитних ресурсів для аграрних підприємств і загострення кризових явищ в економіці посилюється роль кредитного забезпечення аграрної галузі, важливим елементом якої є кредитна інфраструктура. В Україні фактично відсутні спеціалізовані аграрні кредитні установи, а кредитне забезпечення агропромислових товаровиробників здійснюється, як правило, на загальних умовах. Не знаходять свого комплексного відображення особливості функціонування аграрних кредитних установ й у вітчизняному законодавстві [10, с. 322]. До складу кредитної інфраструктури аграрної галузі України автор відносить такі елементи: комерційні банки, аграрний фонд, державний земельний банк, фонд підтримки фермерів, постачальники ресурсів, кредитні спілки, кооперативні банки, лізингові та факторингові компанії [10, с. 324]. Тобто, вчений дотримується позиції, що основними елементами кредитної інфраструктури є фінансові посередники та інші державні і недержавні установи, які надають кредити сільськогосподарським підприємствам.

Зазначимо, що у науковій літературі досить часто можна зустріти використання терміну „фінансово-кредитна інфраструктура” у межах дослідження різних економічних об'єктів. Зокрема, О. Є. Гудзь пропонує під означеною категорією розглядати наступне: фінансово-кредитна інфраструктура – особливе багатогранне економічне утворення, яке виступає як сукупність специфічних видів діяльності господарюючих суб'єктів на фінансово-кредитному ринку. Ці суб'єкти, здійснюючи кожен свій вид діяльності, вступають в економічні відносини між собою, і реалізація цих відносин відбувається в процесі руху

активів на фінансовому ринку, оскільки фінансово-кредитна інфраструктура уособлює в собі сукупність чинників матеріального, фінансово-економічного, методичного характеру та організаційно-правових форм, що опосередковують фінансово-кредитні відносини і пов'язують їх у єдине ціле, виступаючи підвалинами їх функціонування і розвитку [3, с. 51]. Таке визначення можна охарактеризувати як досить ґрунтовне тлумачення означеної категорії. Автор у своєму дослідженні акцентує увагу, насамперед, на ролі різних посередників як базових компонентів системи фінансово-кредитної інфраструктури. Однак не до кінця зрозуміла його позиція щодо ідентифікації та трактування саме категорії „фінансово-кредитна інфраструктура”, враховуючи об'єктивну приналежність кредитних відносин до складу фінансових. З цього погляду доцільним вбачаємо використання у науковому дослідженні терміну „кредитна інфраструктура”.

Подібної концепції трактування вказаної категорії дотримується також і

О. Іваненко, стверджуючи, що фінансово-кредитна інфраструктура – це комплекс об'єднаних загалом метою фінансово-кредитних організацій, яка охоплює комерційні та кооперативні банки, кредитні спілки, агропромислово-фінансові групи, страхові компанії тощо, що безпосередньо обслуговують комерційну діяльність сільськогосподарських товаровиробників, посередників та кінцевих споживачів аграрної продукції [7, с. 104]. Тобто, вчений акцентує увагу не лише на кредитній складовій означеного виду інфраструктури, а відносить до її елементів всіх фінансових посередників, які надають допомогу, сприяють діяльності певної виробничої системи. Тоді, у такому випадку, на наш погляд, з урахуванням специфіки такого підходу, систему інфраструктури можна назвати „фінансово інфраструктурою”, оскільки кредитна складова у її структурі не є головною.

Проведене дослідження ще раз підтверджує висновки щодо існування певної наукової неточності визначення сутності категорії „кредитна інфраструктура”. Враховуючи зазначене вище тлумачення дефініції „інфраструктура”, можна припустити, використовуючи метод аналогій, що кредитна інфраструктура являє собою складну динамічну систему, елементи якої мають спільну мету діяльності. Подібне твердження є повністю правильним та відповідає об'єктивній дійсності функціонування такої системи. Далі можливо стверджувати, що її елементи у взаємодії створюють умови для функціонування та подальшого розвитку певного явища, процесу, тобто сприяють розвитку економічного об'єкта. Однак для ідентифікації сутності категорії „кредитна інфраструктура”, у першу чергу, необхідно визначити об'єкт, яким може виступати система, розвиток якої вона забезпечує. У цій площині виникають певні протиріччя, оскільки доречно постає питання: чи це кредитна система або кредитний ринок, або кредитна установа. Розвиток всіх цих об'єктів загалом підтримується функціонуванням кредитної інфраструктури, однак їх специфіка цілком впливає на компонентний склад системи інфраструктури.

У науковій літературі кредитну систему прийнято розглядати як сукупність кредитних відносин, форм, методів кредитування та кредитно-фінансових посередників, що діють на ринку позичкових капіталів [13, с. 214]. Категорію „кредитний ринок”, як правило,

трактують як „специфічна сфера економічних відносин, де об'єктом операцій виступає наданий на певних умовах у позику капітал [5, с. 259]” або „сукупність кредитних відносин, фінансово-кредитних інститутів та певних встановлених організаційно-правових норм, що у своїй єдності та взаємодії забезпечують можливість руху кредиту в різних формах між суб'єктами економіки на національному і міжнародному рівнях [2, с. 20]”. Загалом, можна досліджувати особливості функціонування кредитного ринку і як окремої економічної системи, проте, аналіз вище наведених трактувань цієї дефініції дозволяє стверджувати, що принциповою різницею між означеними визначеннями є те, що до складу кредитної системи також відносять ще і сукупність фінансово-кредитних установ, які сприяють розвитку кредитних відносин. На противагу вказаному, кредитний ринок прийнято розглядати як сукупність взаємозв'язків між позичальниками та кредиторами. Зауважимо, що такий підхід є раціональним та обґрунтованим з урахуванням того, що кредитний ринок загалом може функціонувати і без фінансових посередників, і виникає у процесі взаємодії лише тих осіб, що мають потребу у коштах і тих, хто має можливість такі кошти надати.

На перший погляд здається, що підхід, за якого сутність категорії „кредитна інфраструктура” визначається виключно через об'єкт, розвиток якого вона підтримує, є помилковим, оскільки трактування цієї категорії не обов'язково вимагає визначення векторної спрямованості функціонування такої інфраструктури. Однак більш ґрунтовний аналіз лише підтверджує доцільність і правильність концепції розгляду сутності означеної категорії через ідентифікацію об'єкта, який така інфраструктура забезпечує різними послугами та, загалом, створює передумови його подальшого функціонування. Наприклад, звертаючись знову до сутності категорії „кредитний ринок”, зауважимо, що він являє собою сукупність різнобічних відносин, що виникають між позичальниками та кредиторами у процесі руху кредитних ресурсів від перших до останніх. Отже, можна стверджувати про доцільність дослідження інфраструктури кредитного ринку як сукупності кредитних установ (банківських та парабанківських), які сприяють розвитку таких відносин між суб'єктами означеного ринку. У даному випадку дійсно вказані фінансові посередники є інфраструктурними інститутами кредитного ринку. Однак, якщо ми вивчаємо, наприклад, кредитну систему, то зазначені вище банківські та парабанківські установи є частиною цієї системи, її компонентами, поряд з юридичними та фізичними особами, які надають кошти у кредит іншим економічним суб'єктам.

Саме тому фінансові посередники не можуть бути інфраструктурою кредитної системи, оскільки вони є її частиною, що обумовлює розгляд цієї категорії як сукупності інших установ, які сприяють її розвитку. До їх числа можна віднести такі: бюро кредитних історій, колекторські компанії, антиколекторські компанії, рейтингові агентства, державні органи влади, громадські організації, різнобічні інформаційні ресурси тощо. І це нами визначена лише інституційна компонента інфраструктури кредитної системи, без акцентування уваги на її інституціональній складовій.

Отже, враховуючи основні результати проведеного теоретичного дослідження, вважаємо за доцільне

для ідентифікації сутності категорії „кредитна інфраструктура” ввести у науковий обіг поняття „кредитного об’єкта”. Це дозволить визначити універсальне, загальне трактування означеної категорії. На наше переконання кредитний об’єкт – такий об’єкт, якому притаманні кредитні відносини. Кредитним об’єктом можуть виступати як абстрактні системи, включаючи кредитну систему, кредитний ринок, так і конкретні установи – комерційні банки, наприклад. Враховуючи таку концепцію, визначимо сутність вказаної дефініції таким чином: „кредитна інфраструктура” – складна, динамічна система, яка має конкретно визначену мету функціонування, що і полягає у формуванні та реалізації різнобічних заходів (включаючи надання супутніх послуг) з метою створення сприятливих умов функціонування кредитного об’єкта, такого, який реалізує кредитні відносини. З наведеного визначення можна зробити висновок, що всі елементи, що сприяють формуванню та розвитку кредитного об’єкта, є його інфраструктурою.

Висновки і пропозиції. У статті запропоновано новий концептуальний підхід до розгляду сутності категорії „кредитна інфраструктура”, зміст якого полягає у застосуванні дворівневого алгоритму. З початку визначається універсальне трактування зазначеного терміну, що було реалізовано з ураху-

ванням аналізу сутності поняття „інфраструктура”, яку автор розглядає як складну, динамічну систему, елементи якої мають спільну мету діяльності, і полягає у формуванні та реалізації заходів з метою створення передумов функціонування певного явища, об’єкта, процесу, тобто сприяння розвитку іншої системи. Таким чином кредитна інфраструктура це складна, динамічна система, яка має конкретно визначену мету функціонування, що і полягає у формуванні та реалізації різнобічних заходів (включаючи надання послуг) з метою створення сприятливих умов для функціонування конкретного кредитного об’єкта, такого, який містить у своєму складі кредитні відносини.

Другою частиною запропонованого підходу при трактуванні сутності категорії „кредитна інфраструктура” є врахування її об’єктної спрямованості, тобто специфіки функціонування такого економічного об’єкта, передумови для розвитку якого створюються елементами його інфраструктури. Це дозволяє також науково обґрунтовано ідентифікувати компонентний склад системи кредитної інфраструктури у залежності від об’єкта дослідження. У цілому розробка нових засад щодо визначення базових елементів системи кредитної інфраструктури потребує проведення додаткових наукових досліджень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойчик І. М. Ринкова інфраструктура: сутність та характеристика / І.М. Бойчик // Міжнародний науково-видавничий журнал „Сталий розвиток економіки”. – 2013. – № 3. – С. 34–41.
2. Глущенко С. В. Кредитний ринок: інститути та інструменти: на- вч.посіб.. – К.: НАУКМА, 2009. – 153 с.
3. Гудзь О. Є. Адаптація фінансово-кредитної інфраструктури аграрної сфери України до запитів агроформувань в умовах кризових дифузій економічного простору / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С.46–53.
4. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / гол. ред. Б. Д. Гаврилишин. Т. 1. : А (абандон) К (концентрація виробництва) : енциклопедія / відп. ред. С. В. Мочерний. – К. : Академія, 2000. – 863 с.
5. Еш С. М. Фінансовий ринок / С. М. Еш – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 528 с.
6. Закон України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
7. Іваненко О. Фінансово-кредитне забезпечення аграрного ринку України / О.Іваненко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2010. – №2. – С.104–109.
8. Коваленко М. Є. Концепція інфраструктури у фінансовому секторі економіки / М.Є. Коваленко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Суми, 2006. – Т. 16. – С. 298 – 306.
9. Сосько С. П. Інфраструктура в умовах транзитивної економіки. Монографія / С.П. Сосько, М.М. Скринько. – Харків: Екограф, 2004. – 256 с.
10. Стойко О. Я. Функціонування та вдосконалення кредитної інфраструктури аграрної галузі України / О. Я. Стойко // Вісник ЖНАЕУ. – 2012. – № 2, т. 2. – С. 322–339.
11. Тімарцев О. Ю. Методичні аспекти реструктуризації інфраструктури підприємства великого міста промислового регіону / О. Ю. Тімарцев, С.О. Маковецький // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 2 (2). – С. 57–78.
12. Топчій Ю. В. Формування інфраструктури кредитного ринку України / Ю.В. Топчій // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 12 (139). – С. 46–49.
13. Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк , Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха [та ін.]; за заг. ред. О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 472 с.
14. Ходакевич С. І. Банківська інфраструктура України на сучасному етапі / С. І. Ходакевич // Вчені записки : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2013. – № 15. – С. 134–141.

Одержано 20.04.2015 р.